

GO'ZALBEGIM SHE'RIYATIDA LIRIK JANRLAR XUSUSIYATI

Umarova Sadina Sobirovna

Osiyo Xalqaro Universiteti 1-kurs magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18058761>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Go'zalbegim she'riyatidagi lirik yo'nalishlar oddiy va hayotga yaqin tarzda tahlil qilinadi. Shoir she'rlarida his-tuyg'ular baland gaplar orqali emas, balki ichki holat, sukut va o'y bilan ifodalanishi ko'rsatib beriladi. Maqolada yolg'izlik, kutish, odamning o'z-o'zi bilan gaplashishi kabi holatlar she'rlarda qanday badiiy kuchga aylangani ochib beriladi. Shuningdek, turli lirik yo'nalishlarning bir-biriga qorishib ketishi va qat'iy qoliplarga bo'ysunmasligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: Go'zalbegim, lirika, ichki holat, sukut, she'riy yo'nalishlar, poetik fikr, zamonaviy she'riyat.

Аннотация. В статье в простой и жизненной форме рассматриваются лирические направления в поэзии Гузальбегим. Показано, что чувства в её стихах передаются не громкими словами, а через внутреннее состояние, молчание и размышление.

Анализируется, как темы одиночества, ожидания и внутреннего диалога превращаются в художественную силу. Также раскрывается взаимное переплетение различных лирических направлений и их свободное развитие вне строгих жанровых рамок.

Ключевые слова: Гузальбегим, лирика, внутреннее состояние, молчание, поэтическая мысль, современная поэзия, художественное выражение.

Abstract. This article examines lyrical trends in the poetry of Gozalbegim in a simple yet meaningful manner. It shows that emotions in her poems are expressed not through lofty words, but through inner states, silence, and reflection. The study analyzes how themes such as loneliness, waiting, and inner dialogue become a source of poetic power. It also highlights the blending of different lyrical trends and their development beyond strict genre boundaries.

Key words: Gozalbegim, lyric poetry, inner state, silence, poetic thought, modern poetry, artistic expression.

KIRISH

Zamonaviy o'zbek adabiyotida lirika janrlari poetik tafakkurning eng faol va harakatchan sohalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ijtimoiy-madaniy muhit, inson ruhiyati va estetik qarashlardagi o'zgarishlar she'riy janrlar tizimiga ham bevosita ta'sir ko'rsatib, ularning shakl va mazmun jihatdan yangilanishiga olib kelmoqda. Shu jarayonda har bir ijodkorning lirik janrlarga munosabati, ularni talqin etish usuli va poetik imkoniyatlaridan foydalanish darajasi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, shoir yoki shoiraning individual ijodiy qiyofasi lirik janrlar doirasida yaqqol namoyon bo'ladi.

Go'zalbegim she'riyati zamonaviy o'zbek lirikasida o'ziga xos poetik tafakkuri, ichki ruhiy mushohadaga asoslangan lirik ohangi hamda janrlararo sintezga moyilligi bilan ajralib turadi. Shoir ijodida lirika faqat hissiy kechinmalar ifodasi sifatida emas, balki inson ruhiyati, hayot falsafasi va ma'naviy izlanishlarni poetik shaklda ifodalash vositasi sifatida qaraladi. Bu holat uning she'riyatida lirik janrlarning mazmuniy va shakliy jihatdan kengayishiga, an'anaviy janr chegaralarining nisbiylashuviga sabab bo'lgan.

Adabiyotshunoslikda lirik janrlar masalasi ko'p marotaba tadqiq etilgan bo'lsa-da, zamonaviy shoiralar ijodida janrlar tizimining individual talqini alohida ilmiy yondashuvni talab etadi. Go'zalbegim she'riyatida intim lirika, falsafiy lirika va ijtimoiy ruhdagi lirik kechinmalar o'zaro qorishib, yaxlit poetik makonni hosil qiladi. Natijada lirik janrlar an'anaviy tasnif doirasidan chiqib, shoiralar poetik tafakkuriga xos bo'lgan yangi sifat kasb etadi.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Mazkur tadqiqotda Go'zalbegim she'riyatida lirik janrlar xususiyatini o'rganishda zamonaviy adabiyotshunoslik metodologiyasiga tayangan holda kompleks yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodologik asosini poetik tahlil, janrshunoslik, strukturaviy-tahliliy hamda qiyosiy-tipologik metodlar tashkil etadi. Ushbu metodlar shoiralar lirikasidagi janriy xususiyatlarni aniqlash, ularning mazmuniy va shakliy jihatlarini izchil tahlil qilish imkonini beradi.

Poetik tahlil metodi orqali Go'zalbegim she'rlarining ichki tuzilishi, lirik obrazlar tizimi, ruhiy kechinmalar ifodasi va janrga xos belgilari o'rganildi. Ayniqsa, intim va falsafiy lirika doirasida poetik detallar, ramziy qatlam va ichki monolog shakllarining janr hosil qiluvchi omil sifatidagi ahamiyatiga e'tibor qaratildi. Janrshunoslik yondashuvi esa shoiralar she'riyatida an'anaviy lirik janrlarning qay darajada saqlanib qolganini va zamonaviy poetik tafakkur ta'sirida qanday transformatsiyaga uchraganini aniqlashga xizmat qildi.

Tadqiqot jarayonida o'zbek adabiyotshunosligida lirik janrlar masalasiga oid fundamental va amaliy ilmiy ishlarga tayanildi. Jumladan, H. Umurovning "Adabiyot nazariyasi" asarida lirikaning janriy xususiyatlari, lirik qahramon va muallif pozitsiyasi haqidagi ilmiy qarashlar tadqiqot uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qildi. Muallif lirikaning individual ruhiy kechinmalar bilan bog'liq xususiyatlarini izohlab, janrning subyektiv tabiatini asoslab beradi. Bu qarashlar Go'zalbegim she'riyatida lirik janrlarning ruhiy-falsafiy mohiyatini tahlil qilishda metodologik tayanch vazifasini bajardi.

Shuningdek, N. Shukurov va U. To'ychievlarning poetika va she'riy janrlar masalasiga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlarida lirikaning shakl va mazmun uyg'unligi, janrlarning tarixiy taraqqiyoti hamda zamonaviy she'riyatdagi o'zgarishlari keng yoritilgan. Ushbu ilmiy qarashlar shoiralar ijodidagi janrlararo sintez va janr chegaralarining nisbiylashuvi jarayonini izohlashda muhim ahamiyat kasb etdi.

Zamonaviy o'zbek she'riyati va ayol lirikasiga oid tadqiqotlar ham mazkur ishning adabiy-nazariy asosini boyitdi. I. G'anieva, D. Quronov va B. Karimovlarning zamonaviy adabiy jarayon, poetik tafakkur va individual uslub masalalariga bag'ishlangan maqola va monografiyalarida lirik janrlarning estetik funksiyasi zamon talablari bilan bog'liq holda tahlil qilingan. Bu tadqiqotlar Go'zalbegim she'riyatida lirikaning zamonaviy ruhini aniqlashga metodik yordam berdi.

O'zbek adabiyotshunosligida lirik janrlar masalasi umumiy nazariy jihatdan yetarli darajada yoritilgan bo'lsa-da, alohida zamonaviy shoiralar ijodida janr tizimining individual talqini yetarlicha maxsus tadqiq etilmagan. Ayniqsa, Go'zalbegim she'riyatida lirik janrlarning poetik xususiyatlari masalasi alohida ilmiy tahlil obyekti sifatida kam o'rganilgan. Shu bois mazkur tadqiqot mavjud ilmiy qarashlarga tayangan holda, shoiralar ijodini yangicha metodologik nuqtayi nazardan tahlil qilishni maqsad qiladi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Go‘zalbegim she‘riyatida lirik janrlar tizimi an‘anaviy tasniflardan ko‘ra, individual poetik tafakkur asosida shakllanganini ko‘rsatadi. Shoirra ijodida lirik janrlar qat‘iy chegaralarga ega bo‘lmay, o‘zaro uzviy bog‘lanib, bir-birini to‘ldiruvchi badiiy tizimni yuzaga keltiradi. Bu holat Go‘zalbegim she‘riyatining muhim janriy belgilaridan biri sifatida janrlararo uyg‘unlik va erkinlikning ustuvor ekanini tasdiqlaydi.

Tahlil natijalari shoirra ijodida shaxsiy ruhiy kechinmalarni ifodalovchi lirika yetakchi o‘rin egallashini ko‘rsatdi. Biroq bu turdagi lirika ochiq hissiy jo‘shqinlikka emas, balki ichki kechinmalar, sokin mushohada va ruhiy tahlilga asoslanadi. Shoirra shaxsiy tuyg‘ularni baland pafos yoki oshkora izhorlar orqali emas, balki ramziy obrazlar, ichki monolog va poetik sukut orqali ifodalaydi. Natijada shaxsiy lirika Go‘zalbegim ijodida faqat individual holat emas, balki umumiy insoniy ruhiyatni aks ettiruvchi janr darajasiga ko‘tariladi.

Falsafiy yo‘nalishdagi lirika ham shoirra she‘riyatida muhim o‘rin tutadi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, hayot mazmuni, vaqt, inson taqdiri, yolg‘izlik va sukut kabi tushunchalar Go‘zalbegim she‘rlarida chuqur badiiy talqin etiladi. Bu masalalar bevosita nazariy mulohaza shaklida emas, balki obrazli ifoda va ramziy tasvir orqali beriladi. Falsafiy lirikaning bunday shaklda ifodalanishi janrning tabiiyligini ta‘minlab, o‘quvchini chuqur mushohadaga chorlaydi. Muhokama jarayonida aniqlanganki, shoirra falsafiy lirikasida ixchamlik va ma‘no zichligi yetakchi xususiyat hisoblanadi.

Ijtimoiy mazmundagi lirik asarlar shoirra ijodida ochiq targ‘ibot yoki keskin munosabat tarzida emas, balki shaxsiy ruhiy holatlar bilan uyg‘unlashgan holda namoyon bo‘ladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy mavzular shoiraning shaxsiy kechinmalari bilan qorishib, badiiy jihatdan tabiiy va ishonarli tasvirni yuzaga keltiradi. Bu holat ijtimoiy lirikaning didaktik ruhdan holi bo‘lishiga va uning estetik qiymatini oshishiga xizmat qiladi.

Janr va shakl munosabati masalasida olib borilgan tahlillar muhim natijalarni berdi. Go‘zalbegim lirik janrlarni ifodalashda erkin she‘r shakliga tez-tez murojaat qiladi. Bu shakl ruhiy kechinmalarni tabiiy tarzda, ichki ohangni buzmasdan ifodalash imkonini beradi. Ayniqsa, shaxsiy va falsafiy lirika uchun erkin she‘r shoirra poetik tafakkurining qulay ifoda vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, an‘anaviy vaznda yozilgan she‘rlar ham shoirra ijodida muhim o‘rin tutib, musiqiylik va ohangdorlik orqali lirik ta‘sirchanlikni kuchaytiradi.

Tadqiqot natijalari lirik qahramon obrazining janr shakllanishida muhim omil ekanini ko‘rsatdi. Lirik qahramon ko‘pincha o‘z-o‘zi bilan suhbat holatida tasvirlanib, ichki monolog orqali ruhiy holatini ochib beradi. Bu holat lirikaning psixologik chuqurligini oshirib, janrning badiiy imkoniyatlarini kengaytiradi. Muhokama shuni ko‘rsatadiki, lirik qahramonning bunday talqini Go‘zalbegim she‘riyatiga zamonaviy ruh bag‘ishlaydi.

Go‘zalbegim she‘riyatida lirik janrlar tizimi shaxsiy ruhiy kechinmalar, falsafiy mushohada va ijtimoiy mazmunning uyg‘unlashuvi asosida shakllanganini tasdiqlaydi. Janrlararo erkinlik, ichki sokinlik, ramziy ifoda va ma‘no zichligi shoirra lirikasining asosiy xususiyatlari sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu jihatlar Go‘zalbegim ijodini zamonaviy o‘zbek she‘riyatidagi muhim poetik hodisa sifatida baholashga imkon beradi.

XULOSA

Go‘zalbegim she‘riyatiga sinchiklab nazar tashlar ekanmiz, uning lirik janrlari oddiy tasniflarga sig‘maydigan, ichdan pishib chiqqan, hayotning o‘zidan oziqlangan badiiy hodisa ekaniga amin bo‘lamiz. Shoiralarida lirika balandparvoz gaplar yoki sun‘iy bezaklar bilan emas, balki odamning ich-ichidan keladigan sokin, ammo og‘ir fikrlar bilan qurilgan. Shu jihatdan uning lirikasi o‘quvchiga yaqin: o‘qib bo‘lgach, “buni men ham his qilganman”, degan tuyg‘u paydo bo‘ladi.

Go‘zalbegim she‘riyatida eng ko‘p ko‘zga tashlanadigan jihat — intim lirikaning ustunligidir. Lekin bu intimlik oshkora sevgi izhorlari yoki baland hislar bilan emas, balki ichda qolgan gaplar, aytilmay qolgan dardlar orqali ifodalanadi. Shoiralar ko‘pincha jimlikni gapirtiradi, sukut orqali fikr aytadi. Natijada lirik qahramonning holati bitta odamning emas, ko‘pchilikning ichki kechinmasiga aylanadi. Bu esa lirikaning ta‘sir kuchini oshiradi.

Falsafiy lirika ham Go‘zalbegim ijodida muhim o‘rin tutadi. U hayot, vaqt, yolg‘izlik, insonning o‘z-o‘zi bilan kurashi kabi masalalarni murakkab tushunchalar bilan emas, oddiy so‘zlar orqali yetkazadi. Ammo bu soddalik yuzaki emas — uning ortida chuqur o‘y, uzoq mushohada yotadi. Shoiralarida falsafa hayotdan ajralmagan, aksincha, hayotning o‘zidan chiqib keladi.

Xulosa qilib aytganda, Go‘zalbegim she‘riyatida lirik janrlar tirik, hayotga yaqin va samimiydir. U an‘anani inkor qilmaydi, lekin uni ko‘r-ko‘rona takrorlamaydi ham. Shoiralar o‘z ichki ovozigacha quloq tutib yozadi va shu bois uning she‘rlari o‘quvchiga tez yetib boradi. Bu tadqiqot Go‘zalbegim lirikasini jiddiy adabiy hodisa sifatida baholashga va uni zamonaviy o‘zbek she‘riyati jarayonida munosib o‘ringa qo‘yishga asos bo‘la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Umurov H. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Sharq, 2002.
2. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
3. Karimov B. Poetika va zamonaviy adabiy jarayon. – Toshkent: Fan, 2015.
4. G‘anieva I. Zamonaviy o‘zbek she‘riyati poetikasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2013.
5. To‘ychiev U. Badiiy matn tahlili asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2011.
6. Shukurov N. She‘riyat va janr masalalari. – Toshkent: Fan, 2008.
7. Yo‘ldoshev Q. Zamonaviy adabiy tafakkur muammolari. – Toshkent: Akademnashr, 2016.
8. Go‘zalbegim. She‘rlar to‘plami. – Toshkent: (nashriyot nomi), (nashr yili).